

Р.І. СОДОМА**(Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни, Україна)***Г.В. СХІДНИЦЬКА*****(Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни, Україна)*

Аграрна розписка як альтернативний механізм кредитування агропідприємства

Внаслідок нестачі ліквідної застави в аграрних підприємств, відсутності належної фінансової підтримки з боку держави, сучасним оптимальним інструментом кредитування суб'єктів агропромислового комплексу є використання аграрних розписок. Метою статті є розкриття особливостей застосування аграрних розписок як альтернативної форми кредитування аграрних підприємств. Проаналізовано фактори, що гальмують розвиток аграрного бізнесу в Україні. Проведено порівняння аграрних розписок з іншими видами фінансових інструментів. Розкрито переваги та ризики впровадження аграрних розписок для учасників вітчизняного аграрного ринку. Наведено алгоритм захисту кредитора за умов використання аграрних розписок. Розглянуто процес банківського кредитування під майбутній урожай. Оцінено рівень практичного використання аграрних розписок в окремих регіонах України. Обґрунтовано механізм практичного застосування аграрних розписок. Використання аграрних розписок дозволяє агропідприємствам знизити залежність від банківського та державного фінансування, а також сприяє довгостроковому фінансовому плануванню виробничого процесу.

Ключові слова: аграрні розписки, аграрні підприємства, банківське кредитування, майбутній урожай, моніторинг.

Р.И. СОДОМА*(Львовский национальный аграрный университет, г. Дубляны, Украина)***Г.В. СХОДНИЦКАЯ***(Львовский национальный аграрный университет, г. Дубляны, Украина)*

Аграрная расписка как альтернативный механизм кредитования агропредприятия

В условиях нехватки ликвидного залога в распоряжении аграрных предприятий и отсутствия финансовой поддержки со стороны государства, современным оптимальным инструментом кредитования субъектов агропромышленного комплекса является использование аграрных расписок. Целью статьи является раскрытие особенностей применения аграрных расписок как альтернативной формы кредитования аграрных предприятий. Проанализированы факторы, тормозящие развитие аграрного бизнеса в Украине. Проведено сравнение аграрных расписок с другими видами финансовых инструментов. Раскрыты преимущества и риски внедрения аграрных расписок для участников отечественного аграрного рынка. Приведен алгоритм защиты кредитора при использовании аграрных расписок. Рассмотрен процесс банковского кредитования под будущий урожай. Оценен уровень практического использования аграрных расписок в отдельных регионах Украины. Обоснован механизм практического применения аграрных расписок. Использование аграрных расписок позволяет агропредприятиям снизить зависимость от банковского и государственного финансирования, а также способствует долгосрочному финансовому планированию производственного процесса.

Ключевые слова: аграрные расписки, аграрные предприятия, банковское кредитование, будущий урожай, мониторинг.

* **Содома Руслана Іванівна**, в.о. доцента кафедри фінансів, банківської справи та страхування Львівського національного аграрного університету (м. Дубляни), кандидат економічних наук.

** **Східницька Галина Володимирівна**, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Львівського національного аграрного університету (м. Дубляни), кандидат економічних наук, доцент.

Agrarian Receipt as an Alternative Form of Lending of Agrarian Enterprise

Due to the lack of liquid assets in agrarian enterprises, the lack of adequate financial support from the state, the modern optimal lending tool for agricultural sector entities is the use of agrarian receipts. The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the use of agrarian receipts as an alternative form of lending to agrarian enterprises. The factors hindering the development of agrarian business in Ukraine are analyzed. A comparison of agrarian receipts with other types of financial instruments was conducted. The advantages and risks of introducing agrarian receipts for participants of the domestic agricultural market are revealed. The algorithm of protection of the creditor in the use of agrarian receipts is presented. The process of bank lending for the future crop is considered. The level of practical use of agrarian receipts in some regions of Ukraine is estimated. The mechanism of practical application of agrarian receipts is substantiated. The use of agrarian receipts allows agribusinesses to reduce their dependence on banking and state financing, as well as promote long-term financial planning of the production process.

Keywords: agrarian receipts, agrarian enterprises, bank crediting, future harvest, monitoring.

Постановка проблеми. За відсутності в аграрних підприємств достатніх власних коштів, головною складовою механізму фінансового забезпечення є кредитування. Актуальність пошуку альтернативних інструментів фінансового забезпечення аграрних підприємств зростає, і вирішити цю проблему можливо лише з максимальним врахуванням специфіки агропромислового виробництва як суб'єкта кредитування. Через нестачу ліквідної застави у аграрних підприємств, відсутності належної підтримки з боку держави, оптимальним буде використання аграрних розписок, як сучасного інструменту в кредитуванні АПК.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних засад та практичного досвіду використання різних методів кредитування аграрних підприємств, і зокрема, розкриттю ролі аграрних розписок у цьому процесі, присвячені наукові праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких В. Андрієвський [1], Т. Коваленко [4], О. Малій [5], О. Павленко [9], Н. Правдюк [10], Т. Тимошенко [11] та інші. Доцільно виокремити думку американського професора І. Райт (I. Wright,

1922), який наголошував на тому, що використання кредитних ресурсів аграрними підприємствами є більш продуктивним та ефективним, ніж у будь-якій іншій сфері діяльності [12]. Однак, як засвідчує сучасний стан аграрного виробництва, є ще ряд невирішених питань, які вимагають нових розробок для визначення оптимальних шляхів фінансового забезпечення аграрних підприємств.

Зокрема, необхідно обґрунтувати механізм практичного застосування аграрних розписок та виокремити причини, через які попит на аграрні розписки зі сторони аграрних підприємств не є високим.

Метою статті є розкриття особливостей застосування аграрних розписок як альтернативної форми кредитування аграрних підприємств.

Основні результати дослідження. Аграрний сектор – один з найбільш ризикових секторів економіки, якому притаманні форс-мажорні ризики та гостра нестача фінансових ресурсів.

На рис. 1 розкрито фактори, що гальмують аграрний бізнес, тобто не дають можливості розвиватися малим та середнім аграрним підприємствам.

Рис 1. Фактори, що гальмують аграрний бізнес

Джерело: сформовано авторами на основі [6].

Кредитування аграрного сектору в банках доходить до надзвичайно високих відсотків (у середньому 25-35 %), що унеможливає ефективно працювати господарства, адже практично усі доходи аграрних підприємств лише покривають отриманий кредит. Вагомим чинником є відсутність надійного забезпечення у позичальника, яке за вимогами банку повинно перевищувати розмір кредиту в 2-3 рази. Негативним фактором є те, що банки не можуть оформлювати у іпотеку земельні ділянки, які могли б стати ефективним предметом застави. Однак, розвиток іпотеки в Україні неможливий через

накладений мораторій, на відчуження земель сільськогосподарського призначення. Перманентність мораторію не дає змоги: використовувати прогресивні агротехнології, які простий селянин на невеликій земельній ділянці втілити неспроможний, що призводить до неощадливого та нераціонального використання земель, зниження продуктивності угідь.

Ваговою альтернативою кредитуванню аграрних підприємств з боку банку є залучення фінансових ресурсів з використанням аграрних розписок, які надають кредиторам більше повноважень в порівнянні з іншими інструментами (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика фінансових інструментів

Показник	Вексель	Облігація	Заставна	Аграрна розписка
Застава майбутнього врожаю	-	-	-	+
Оперативність оформлення	+	-	+	+
Позасудове стягнення	+	-	+	+
Усунення валютного ризику	-	-	-	+

Джерело: opracовано авторами згідно джерела [4].

Вексельний різновид кредитування ще мало використовується в аграрному секторі, що пов'язано з недостатністю системи інформації про кредитоспроможність позичальників та низьким рівнем кваліфікації керівників і спеціалістів господарств у сфері фінансових відносин [4].

Протягом останніх років у багатьох країнах використовується заставне фінансування агровиробників, що дозволяє одержувати велику суму кредиту в банках під заставу товару, з можливістю його продажу.

У Великій Британії кредитування фермерів здійснюється на строк від 5 до 40 років. При цьому максимальний розмір застави складає третину вартості майна. Заслуговує особливої уваги досвід Чехії, де для кредитного забезпечення сільського господарства створений фонд за рахунок коштів якого надаються гарантії банкам, що кредитують сільське господарство, і компенсується 50 % ставки за короткостроковими та 80 % ставки – за довгостроковими кредитами [11].

Яскравим прикладом ефективного впровадження схем кредитування під аграрні розписки є досвід Бразилії. Ключовим фактором успіху CPR (Certificate of Agricultural Products – аграрна розписка, прим. авт.) у Бразилії є проста система здійснення стягнення: рішення про стягнення приймається протягом 24-48 годин. Ще один важливий фактор – неможливість застосування умов форс-мажору до розписок. Також фермерам не обов'язково страхувати майбутній урожай тому, що якщо з якоїсь причини виробленої продукції буде недостатньо для покриття боргового зобов'язання, тоді застава діє у наступному

маркетинговому році, тобто залишається в силі до моменту повного погашення боргу [8].

Основними ризиками впровадження аграрних розписок в Україні для виробників аграрної продукції є: неврожай чи втрата врожаю; значна кількість співвласників земельної ділянки; ускладнення взаєморозрахунків через коливання ринкових цін на сільськогосподарську продукцію, яку оформлено під заставу майбутнього врожаю [1, с. 48-49].

Перевагою аграрної розписки є те, що укладання угоди здійснюється в мінімальні терміни на відміну від кредитного договору банку, який розглядається до одного місяця часу.

Особливість впровадження аграрних розписок в Україні наведено на рис. 2.

Агровиробник отримує гроші на посівну чи іншу потребу, а у визначений в аграрній розписці термін здійснює поставку продукції, або оплачує розписку. Аграрна розписка вважається виданою з дня її реєстрації у Реєстрі аграрних розписок. Аграрні розписки поділяються на товарні (передбачають обов'язок боржника передати продукцію та можливість заздалегідь погодити перерахунок кількості продукції у зв'язку з можливою різницею її якості, а також місце та термін поставки визначені аграрною розпискою) та фінансові (зобов'язують боржника сплатити грошові кошти, сума яких встановлюється в момент видачі розписки або може бути визначена в майбутньому, враховуючи ціни на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості).

На рис. 3 показано алгоритм захисту кредитора.

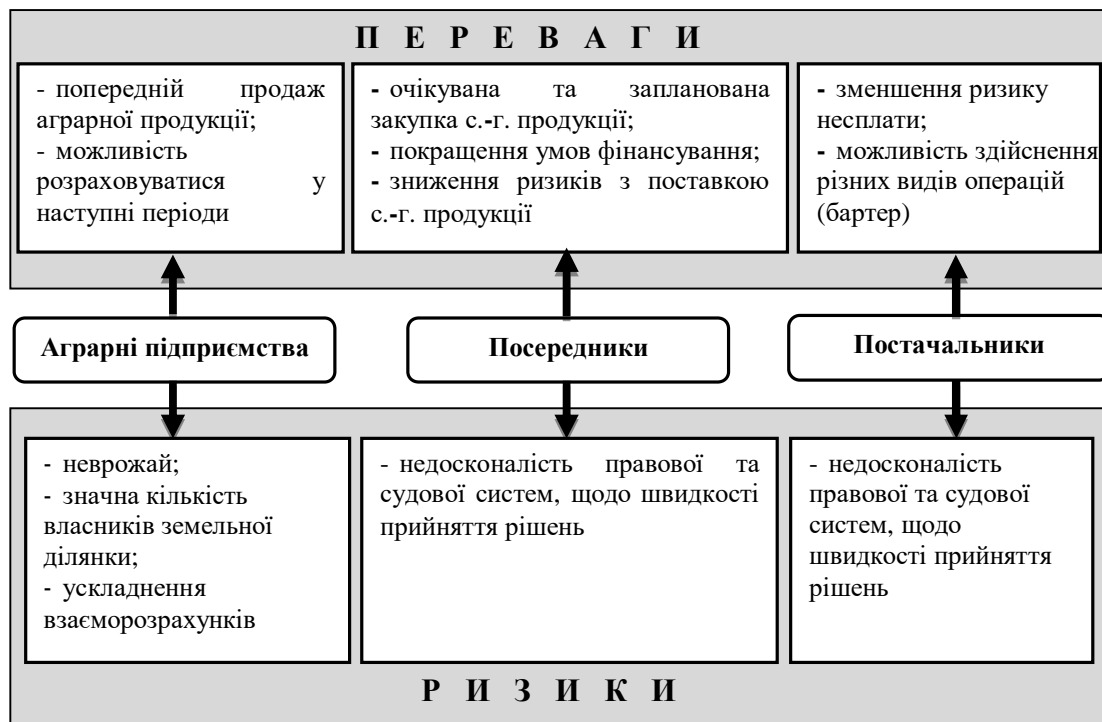

Рис 2. Переваги та ризики впровадження аграрних розписок для учасників аграрного ринку України

Джерело: розроблено авторами.

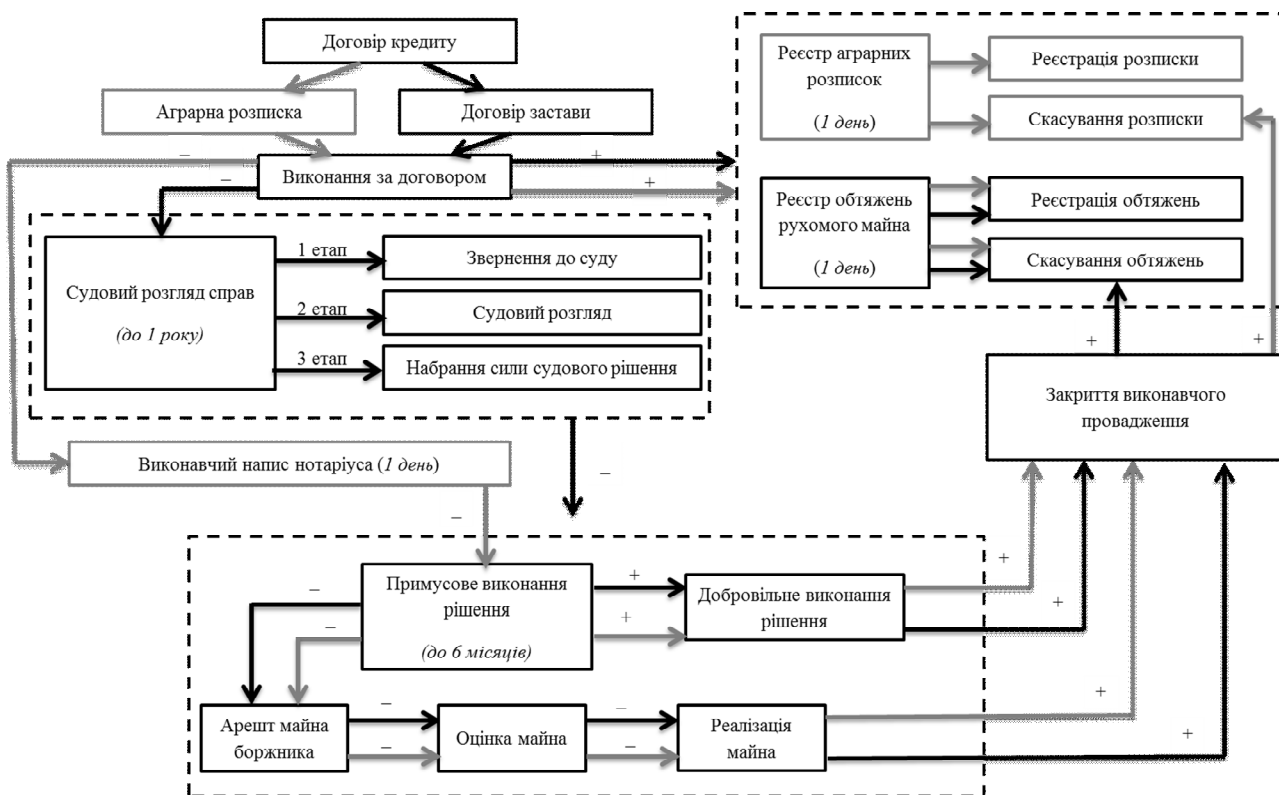

Рис 3 Алгоритм захисту кредитора

Джерело: розроблено авторами.

Примусове стягнення за фінансовою аграрною розпискою може бути ініційоване протягом трьох років з моменту закінчення встановленого в аграрній розписці строку на виконання зобов'язання за нею.

Законом України «Про аграрні розписки» [3] передбачено, що у випадку відсутності предмета застави, тобто врожаю, кредитор має право задовольнити свої вимоги за рахунок будь-якого

іншого майна боржника. Проте передбачено і форсмажорні обставини, за яких посіви могли загинути. У такому випадку, на боржника покладається обов'язок за погодженням з кредитором замінити предмет застави на аналогічний або рівноцінний врожай чи майно. Процес банківського кредитування під заставу майбутнього врожаю розглянемо на рис. 4.

Рис. 4. Процес банківського кредитування під майбутній урожай

Джерело: розроблено авторами.

Майбутній врожай, який є предметом застави застраховують, наперед обумовивши розмір витрат на страхування кожного з учасників за аграрною розпискою.

Якщо боржник не виконує зобов'язання за аграрною розпискою, кредитор має право звернутися до нотаріуса за здійсненням виконавчого напису, для отримання предмету застави (передача права власності кредитором на предмет застави або можливість доростити врожай кредитором і самостійно зібрати його, чи продати за договором купівлі-продажу зібраний врожай іншим особам).

У 2014 році було запроваджено пілотний проект з відпрацювання технології введення в обіг аграрних розписок на прикладі Полтавської області. Перша аграрна розписка була видана 13.02.2015 р. на 32 т насіння соняшника вартістю 192 тис. грн. компанії «ПЗК-АГРО» кредитор – «Комбікормовий завод». У грудні 2015 року, було оформлено 10 аграрних розписок (9 товарних та 1 фінансова) 470 агровиробникам на суму 40 млн грн., за участі 50 нотаріусів, які пройшли відповідну підготовку. Всі аграрні розписки були погашені своєчасно [6, 2].

Окрім Полтавської області дія даного проекту поширилась на Вінницьку, Миколаївську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Черкаську, Хмельницьку

області. У 2015 році аграрні розписки дозволили сільгоспвиробникам отримати понад 189 млн грн.

З початку 2016 року було оформлено 40 аграрних розписок. Аграрії Вінниччини (10 аграрних підприємств) оформили 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн гривень та одну товарну аграрну розписку на 500 т пшениці, яка уже погашена до 31 серпня 2016 року і не є активною в Реєстрі аграрних розписок. В Полтавській області оформлено 9 аграрних розписок (4 фінансові та 5 товарних) на суму понад 67 млн грн. Дві аграрні розписки вже погашено. Інших 7 аграрних розписок були оформлені в Харківській та Черкаській областях. Середній розмір зобов'язань за однією аграрною розпискою – близько 3 млн грн. У 2017 році Міністерством аграрної політики і продовольства України поширюється впровадження аграрних розписок на Київську, Львівську та Одеську області, а згодом і на всю Україну.

Інвестиційна привабливість країни, галузі сільського господарства, сутність джерел їх фінансування, а також вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, визначають перспективи розвитку нових інструментів [7, с. 32].

На рис. 5 зображено модель системи аграрних розписок.

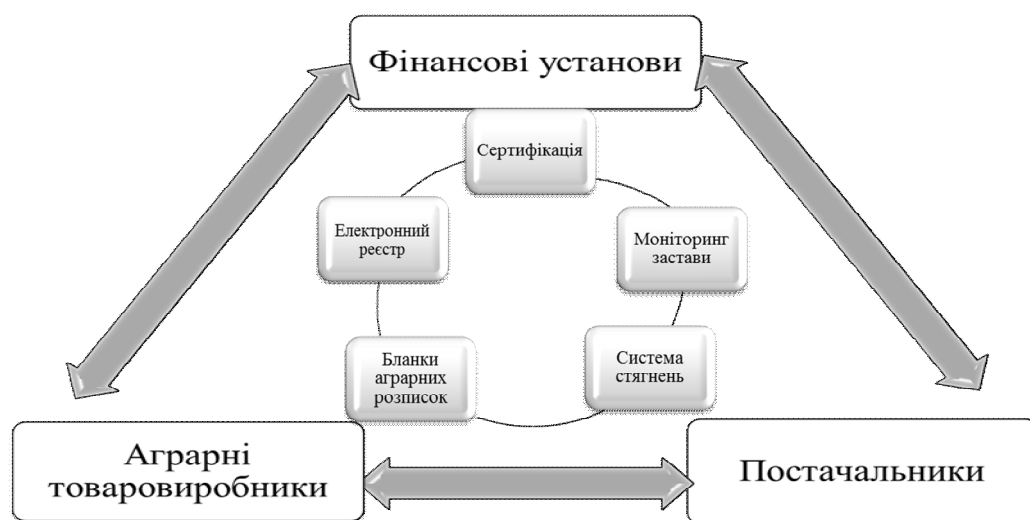

Рис 5. Модель системи аграрних розписок

Джерело: розроблено авторами.

Тісний контакт фермера з кредитором дає можливість моніторити кредитором заставлений врожай (перед посівом та щомісяця оглядаються поля, а в період збору врожаю ведеться цілодобовий нагляд). Кредитори за розпискою зможуть забирати заставу не тільки з боржників, але й з контрагентів фермерів, які купують закладений товар, тому будь-який товар, придбаний у фермера, який видав хоча б одну аграрну розписку, піддається ризику бути вилученим кредитором.

Для фіксації результатів моніторингу кредитор за аграрною розпискою може знімати копії з наданих боржником документів, проводити фото та відеозйомку земельних ділянок, посівів, складських приміщень. Коли не виконуються вимоги для належного вирощування продукції, то кредитор може самостійно використати належні технології, щоб виростити продукцію, а витрати на таке дорощування покладаються на боржника.

Висновки. Аграрні розписки є сучасним прогресивним інструментом фінансування і з огляду на те, що вони впроваджуються в Україні лише 3,5 роки, динаміка їх поширення та обсяги залучених за ними коштів є позитивною. Враховуючи іноземний досвід, можна лише уявити, скільки додаткових коштів завдячуючи аграрним розпискам знайде у вітчизняне сільське господарство і надасть поштовх в подальшому розвитку.

Впровадження будь-якого нового інструменту в сфері фінансового забезпечення суб'єктів господарювання на початковому етапі супроводжується труднощами, однак доцільним і необхідним в наш час є використання механізмів, що, з однієї сторони, підвищують довіру кредиторів до боржника, а з іншої – дозволяють сільськогосподарським товаровиробникам залучити необхідні їм фінансові ресурси на доступних і справедливих умовах.

Запровадження аграрних розписок дозволить аграрним підприємствам бути менш залежними від фінансування зі сторони банків чи держави, а це дасть можливість довгострокового планування в сільському господарстві.

4 Список використаних джерел

1. Андрієвський, В. Є. Економічна доцільність впровадження системи кредитування під заставу майбутнього врожаю в Україні [Текст] / В. Є. Андрієвський, С. М. Терещук, Н. В. Сеперевич // Бюлетень Інституту Розвитку Аграрних ринків. – 2012. – № 67. – С. 43-53.
2. Ведення аграрного бізнесу в Україні [Електронний ресурс] // Український клуб аграрного бізнесу. – Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness
3. Про аграрні розписки: Закон України від 06.11.2012 р. № 5479-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>
4. Коваленко, Т. Векселя vs. аграрні розписки: спільне та відмінне інструмент / Т. Коваленко // Агробізнес сьогодні. – 2014. – № 22(293) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/2313-vekselia-vs-agrarni-rozpysky-spilne-ta-vidminne.html>
5. Малій, О. Г. Інструменти фінансово-кредитного забезпечення аграрного виробництва [Текст] / О. Г. Малій / Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 1. – С. 60-64.
6. Матеріали офіційного сайту Міністерства агрополітики і продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>
7. Новак, І. М. Structuring of sources of attracting capital to agricultural production as a prerequisite for the formation of an effective investment mechanism in the agricultural sector [Текст] / І. М. Новак, Н. О. Вернюк, Ю. В. Новак / Економічний часопис XXI. – 2016. – № 159(5-6). – С. 29-33.

8. Нові інструменти фінансування під майбутній врожай. Бразильський досвід впровадження системи CPR. Можливості та реалії для України. – 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uub.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/PHFAMDI-FAO-Report-UKR.pdf>

9. Павленко, О. Аграрні розписки як дієвий механізм кредитування / О. Павленко / Економічна правда. 14.08.2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2015/08/14/555042/>

10. Правдюк, Н. Л. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект [Текст] / Н. Л. Правдюк // Облік і фінанси. – 2016. – № 4(74). – С. 69-79.

11. Тимошенко, Т. Аграрні розписки як фінансовий інструмент / Т. Тимошенко // Агробізнес сьогодні. – 2012. – № 23(246) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1377-agrarni-rozpysky-iak-finansovi-instrument.html>

12. Wright, I. Bank Credit and Agriculture under the National and Federal Reserve Banking systems / Ivan Wright. – New York : McGrawHill Book Company, Inc., 1922. – 341 p.

4 References

1. Andrievsky, V., Tereshchuk, S., Seperovych N. (2012). Ekonomichna dotsilnist vprovadzhennia systemy kredytuvannia pid zastavu maibutnoho vrozhaiu v Ukraini [The economic feasibility of the introduction of credit secured by the next harvest in Ukraine]. *Bulletin of the Institute of Agrarian Market Development*, (67), 43-53.

2. Ukrainskyi klub ahrarnoho biznesu. (2017). Vedennia ahrarnoho biznesu v Ukraini [Doing Agribusiness in Ukraine]. Retrieved from http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness

3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2012). *Pro ahrarni rozpysky: Zakon Ukrainy [On agricultural receipts: Law of Ukraine]*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5479-17>

4. Kovalenko, T. (2014). Vekselia vs. ahrarni rozpysky: spilne ta vidminne instrument [Promissory notes vs. agricultural receipts: common and different tools.]. *Ahrobiznes sohodni*. (22(293)) Retrieved from <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/2313-vekselia-vs-agrarni-rozpysky-spilne-ta-vidminne.html>

5. Malii, O. H. (2016). Instrumenty finansovo-kredytnoho zabezpechennia ahrarnoho vyrobnytstva [Tools of financial and credit support agricultural production] *Aktualni problemy innovatsiinoi ekonomiky*, (1), 60-64.

6. Sait Ministerstva ahropolityky i prodovolstva Ukrainy [The official website of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. Retrieved from <http://minagro.gov.ua>

7. Novak, I., VERNYUK, N., Novak, J. (2016). Structuring of sources of attracting capital to agricultural production as a prerequisite for the formation of an effective investment mechanism in the agricultural sector. *Ekonomichnyi chasopys KhKhI*, (159(5-6)), 29-33.

8. Novi instrumenty finansuvannia pid maibutni vrozhai. Brazyl'skyi dosvid vprovadzhennia systemy CPR. Mozhlyvosti ta realii dlia Ukrainy [The new funding instruments for the future harvest. The Brazilian experience of introduction of CPR. Possibilities and Realities for Ukraine]. Retrieved from <https://www.google.com.ua/#q=amdi.org.ua%2F...%2FPHFAMDI>

9. Pavlenko, O. (2015). Ahrarni rozpysky yak diievyi mekhanizm kredytuvannia [Agricultural Receipts as an effective mechanism for lending] *The economic truth*. Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/columns>

10. Pravdyuk, N. L. (2016). Ahrarni rozpysky yak alternatyvna forma kredytuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv: oblikovi aspekt [Agrarian receipts as an alternative form of crediting agricultural entities: accounting aspect]. *Oblik i finansy*, (4(74)), 69-79.

11. Tymoshenko, T. (2012). Ahrarni rozpysky yak finansovi instrument [Agriculture receipts as a financial instrument]. *Agribusiness today*. 23(246). Retrieved from <http://www.agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1377-agrarni-rozpysky-iak-finansovi-instrument.html>

12. Wright, I. (1922). Bank Credit and Agriculture under the National and Federal Reserve Banking systems. New York: McGrawHill Book Company.